

Prof. UAM dr hab. Irena Mamczak-Gadkowska
Wydział Historii, Zakład Archiwistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Kwaśniewicz pt. *Współczesne trendy i kierunki w rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku.*

Recenzowana rozprawa doktorska została przygotowana na Wydziale Nauk Społecznych w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej Uniwersytetu Śląskiego, pod kierunkiem naukowym Prof. UŚ dr hab. Leonarda Ogiermana. Jako recenzent tej rozprawy przedstawiam niżej następujące uwagi recenzyjne.

I. Wybór tematu i konstrukcja pracy.

Wybór tematu recenzowanej pracy oceniam bardzo dobrze. Konserwacja i ochrona zasobów archiwalnych stanowi jeden z najważniejszych problemów współczesnej archiwistyki. Problematyka ta była szeroko dyskutowana, zarówno w Polsce, jak i na arenie międzynarodowej, ale jej naukowe walory oraz przydatność dla praktyki pozostają niezmiennie aktualne. Obowiązek ochrony i konserwacji dokumentacji i materiałów archiwalnych w Polsce wynika wprost z Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, Nr 123, poz. 698 z późniejszymi zmianami). Ochrona i konserwacja dokumentacji i materiałów archiwalnych należą do najbardziej złożonych i bardzo kosztownych zadań stojących przed ich twórcami, zarówno publicznymi, jak i niepublicznymi oraz przed archiwami państwowymi i niepaństwowymi. Od czasu odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku do czasów najnowszych, niezależnie od formy ustrojowej państwa, nie udało się w naszym kraju rozwiązać w sposób kompleksowy nie tylko problemu ochrony i konserwacji, ale także właściwego zabezpieczenia dokumentacji i materiałów archiwalnych. Na przeszkodzie w realizacji tego zamierzenia stawały nie tylko sprawy finansowe, ale także brak należytej staranności twórców dokumentacji, niewystarczające przygotowanie urzędników do prowadzenia działalności kancelaryjnej i

archiwalnej, lekceważenie przepisów prawa archiwalnego i innych aktów regulujących postępowanie z dokumentacją i materiałami archiwalnymi, w tym również w dziedzinie ich ochrony i konserwacji, wykorzystywanie niskiej jakości papieru i nośników informatycznych, zły stan magazynów archiwalnych, itd.

W pełni uzasadnione wydaje się więc być zamierzenie naukowe autorki recenzowanej rozprawy, aby zaprezentować ważną i praktycznie doniosłą problematykę współczesnych trendów i kierunków w rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku. Proces ten doktorantka przedstawiła zarówno w układzie chronologicznym, jak również w ścisłym powiązaniu z dziejami Polski, a także z rozwojem nowych technologii oraz rosnącej świadomości archiwistów, konserwatorów i całego społeczeństwa w zakresie konieczności ochrony archiwaliów, a nawet szerzej, a więc całego dziedzictwa kulturowego.

Zaprezentowanie tej interesującej, ale obszernej i wielowątkowej problematyki badawczej wymagało od autorki przeprowadzenia szczegółowych badań teoretycznych oraz dużego doświadczenia zawodowego. Kilkunastoletnie zawodowe doświadczenie Pani mgr Katarzyny Kwaśniewicz w Pracowni Konserwatorskiej w Archiwum Państwowym w Katowicach miało niewątpliwie ogromny wpływ nie tylko na wybór tematu rozprawy doktorskiej, sposób prezentacji problematyki badawczej, ale także na fakt, że doktorantka zrealizowała to wyzwanie w sposób zasługujący na pozytywną ocenę. Należy przy tym zaznaczyć, że właściwe sformułowanie celu badań, a następnie tezy rozprawy doktorskiej, wymaga znajomości metodologii badań naukowych i odwołania się przy tym do reprezentatywnego instrumentarium naukowego, niezbędnego do prowadzenia badań i rozwiązywania postawionych problemów badawczych. Ponadto, proces dowodzenia postawionej tezy wymaga postawienia i udowodnienia konkretnych hipotez badawczych, które – rozwiązywane po kolei – powinny umożliwić realizację założonego we wstępie celu naukowego rozprawy. Te ważne kwestie metodologiczne nie zostały zaprezentowane we wstępie recenzowanej rozprawy wystarczająco wyraziście, a przecież rozważania zaprezentowane przez doktorantkę w poszczególnych rozdziałach dowodzą, że potrafi ona właściwie dobierać i realizować interesującą i merytorycznie bardzo wartościową problematykę badawczą. Należy docenić ambitne podejście doktorantki, zwłaszcza odnośnie do zrealizowania zamierzenia badawczego w zakresie przedstawienia współczesnych trendów i kierunków w rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku.

Dla osiągnięcia zamierzonego celu badań autorka przyjęła przemyślaną, przekonującą i właściwie rozbudowaną konstrukcję pracy. Praca składa się z sześciu rozdziałów oraz z rozważań końcowych, bibliografii, a także wykazu ilustracji, tabel i wykresów

zamieszczonych w pracy oraz aneksów. Są one poprzedzone wstępem, którego treść daje ogólne wyobrażenie o zamierzeniach badawczych autorki. Wstęp ten zawiera wyłącznie podstawowe elementy wymagane od tej części rozpraw naukowych. Bardzo oszczędne w treści są więc sformułowania odnoszące się do celu badań i tezy rozprawy, jak również do metodologii badań w dziedzinie będącej przedmiotem rozprawy. Oczywiście napisanie dobrego wstępu do pracy naukowej nie jest łatwe, ale doktorantka powinna mieć świadomość faktu, że treść wstępu może w znaczący sposób wpływać na postrzeganie i ocenę nie tylko zawartości merytorycznej pracy i jakości rozważań, ale również na ocenę jakości i poziomu jej warsztatu naukowego. Przyjęta przez doktorantkę systematyka pracy byłaby zapewne bardziej czytelna, gdyby jednoznacznie uzasadniła ona tę konstrukcję jako najbardziej przekonującą dla osiągnięcia założonego celu badań. Ostatecznie jednak należy uznać, że przywilejem doktorantki było zbudowanie własnej, autorskiej konstrukcji pracy w taki sposób, aby zrealizować cel, tak jak został on sformułowany we wstępie. Całość rozważań merytorycznych została podsumowana w czytelnym i zwięzłym zakończeniu.

Kolejne rozdziały pracy są bardzo rozbudowane. Rozdział pierwszy, zatytułowany: *Historia (Polityka ochrony zbiorów)* obejmuje zagadnienia ogólne z dziedziny historii polityki ochrony zbiorów archiwalnych w XIX i XXI wieku. Autorka przedstawiła je na szerokim tle historycznym, aż po powstanie w Polsce po II wojnie światowej wyspecjalizowanego Centralnego Laboratorium Konserwacji Archiwaliów (CLKA) oraz sieci pracowni konserwatorskich w różnych archiwach na terenie całego kraju. Szczególne miejsce w tych rozważaniach zajęła także pracownia konserwatorsko-reprograficzna Archiwum Państwowego w Katowicach.

Z historycznymi rozważeniami rozdziału pierwszego w ścisłym związku pozostaje rozdział drugi rozprawy, zatytułowany: *Nauczyciele (Sylwetki mistrzów)*, w którym autorka przedstawiła trzy sylwetki mistrzów polskiego konserwatorstwa XX wieku, a mianowicie: związanego z Warszawą ojca polskiej konserwacji papieru - Bonawentury Lenarta, krakowskiego introligatora i artystę - Roberta Jahody oraz katowickiego mistrza introligatorskiego - Antoniego Dalewskiego.

Rozdział trzeci, zatytułowany: *Teoria (Etyka w konserwacji)* jest w całości poświęcony aspektom etycznym zawodu konserwatora, począwszy od kształtowania przepisów normatywnych i ich ewolucji, aż po katalog dobrych praktyk i przykłady różnych, wyjątkowych przypadków etycznych w praktyce konserwatorskiej.

Fundamentalne znaczenie dla recenzowanej rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Kwaśniewicz mają kolejne rozdziały: czwarty, piąty i szósty. Od rozważań ogólnych,

historycznych autorka przechodzi bowiem do praktyki konserwatorskiej i postawienia diagnozy na podstawie wyników przeprowadzonej przez nią ankiety konserwatorskiej. W rozdziale czwartym, zatytułowanym: *Praktyka. Współczesne metody ochrony zbiorów* przedstawia ona aktualne etapy postępowania konserwatorskiego, począwszy od przygotowania akt do konserwacji, sporządzenia dokumentacji konserwatorskiej, aż po metody badania stanu zachowania archiwaliów i zastosowaną na przykładzie Archiwum Państwowego w Katowicach metodę statystyczną.

Kolejny rozdział merytoryczny autorka zatytułowała: *Po drugiej stronie barykady (Dzisiejsze problemy)*. Przedstawiła w nim wszystkie czynniki mające niekorzystny wpływ na zgromadzone w archiwach zasób archiwalny, takie jak np. owady czy uszkodzenia spowodowane niewłaściwymi naprawami. Autorka nie ograniczyła się jednak tylko do wymienienia tych czynników, ale z dużym znanstwem przestawiła współczesne techniki postępowania z różnymi uszkodzeniami oraz pokazała możliwość aktywizacji użytkowników pracowni naukowej w zakresie opieki nad zbiorami archiwalnymi na przykładzie zastosowanym w Archiwum Państwowym w Katowicach.

Pracę kończy rozdział szósty, zatytułowany: *Diagnoza (Ankieta konserwatorska)*, w który Pani mgr Katarzyna Kwaśniewicz zaprezentowała wyniki ankiety konserwatorskiej, przeprowadzonej mailowo w polskich archiwach państwowych w 2019 r., a dotyczącej przede wszystkim liczby pracowni konserwatorskich w archiwach państwowych i ich wyposażenia, liczby zatrudnionych konserwatorów i ich wykształcenia, rodzajów prac konserwatorskich prowadzonych w archiwach, sposobu dokumentowania prac konserwatorskich, udziału konserwatorów w konferencjach naukowych i szkoleniach, itp. Przeprowadzona ankieta pozwoliła autorce na sformułowanie ważnych i aktualnych wniosków, które powinny zostać udostępnione władzom archiwalnym i upowszechnione we wszystkich archiwach. Pozwoliła także doktorantce na pokazanie oddolnych prób angażowania użytkowników archiwów do opieki nad wspólnym dziedzictwem archiwalnym. Pracę zamyka kilkustronicowe zakończenie, w którym Pani mgr Katarzyna Kwaśniewicz podsumowała wyniki swoich badań naukowych i przedstawiła wnioski w zakresie badań nad problematyką współczesnych trendów i kierunków rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku. Pracę wzbogacają także liczne ilustracje, tabele, wykresy i aneksy.

II. Bibliografia rozprawy.

Wykazana i wykorzystana przez doktorantkę bibliografia pracy jest reprezentatywna i właściwie dobrana. Jej zestawienie w ramach wykazu literatury na ponad 40 stronach daje wyobrażenie o skali i zakresie przeprowadzonych przez nią badań. Literatura została właściwie dobrana i wykorzystana. Jej zestawienie obejmuje, poza pracami autorów polskich, reprezentatywny dorobek autorów zagranicznych. Zaprezentowane w pracy rozważania świadczą bez wątpienia o tym, że doktorantka szczegółowo zapoznała się z wykazaną w zestawieniu bibliograficznym literaturą, wchodząc również w polemikę z poglądami powoływanych autorów, a także dokonując krytycznej oceny ich stanowiska. Widać to wyraźnie we właściwie rozbudowanych i merytorycznie wartościowych przypisach, których zakres świadczy o dobrym warsztacie naukowym i skrupulatności badawczej autorki. Zestawiła ona nie tylko obszerną literaturę rozprawy, ale także wykaz źródeł, które stanowiły dla niej oczywistą inspirację badawczą.

III. Strona formalna rozprawy.

Formalna strona recenzowanej rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Kwaśniewicz zasługuje również na pozytywną ocenę. Rozprawa jest napisana wyrazistym językiem, a precyzję językową, jak również erudycję autorki widać w całym tekście pracy. Pozytywną ocenę należy wyrazić również odnośnie do przypisów. Ich bogactwo oraz sposób formułowania dobrze świadczą o warsztacie naukowym doktorantki. Przypisy są precyzyjne, właściwie skonstruowane i rozbudowane. Zawierają one trafne, merytoryczne spostrzeżenia i jednoznacznie odsyłają do cytowanej literatury oraz powoływanych źródeł. Zasadnicze twierdzenia autorki są właściwie udokumentowane. Oczywiście w tak obszernej pracy znaleźć można drobne uchybienia językowe i interpunkcyjne. Nie wpływają one jednak na pozytywną ocenę strony formalnej recenzowanej rozprawy.

IV. Strona merytoryczna rozprawy.

W mojej opinii Pani mgr Katarzyna Kwaśniewicz przygotowała interesującą i nowatorską rozprawę doktorską. Zaprezentowała w niej ważną i wielowątkową problematykę współczesnych trendów i kierunków w rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku. Odwołując się do podstawowych źródeł archiwalnych, bogatej literatury przedmiotu (polskiej i zagranicznej), w tym również do bardzo wartościowej dokumentacji konserwatorskiej zgromadzonej w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach oraz

licznych regulacji prawnych: ustaw, rozporządzeń, zarządzeń w tej sprawie, doktorantka zaprezentowała interesujące rozważania i oceny odnośnie do problematyki współczesnych trendów i kierunków w rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku, wynikające z jej wielowątkowych badań naukowych oraz własnego, wieloletniego doświadczenia konserwatorskiego.

Dobra ocena warsztatu naukowego doktorantki oraz jej wieloletnie doświadczenie w zakresie konserwacji archiwaliów współczesnych trendów i kierunków w rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku sprawia, że rozważania merytoryczne zaprezentowane w recenzowanej pracy są przekonujące i wyczerpujące. Nie mam wątpliwości, że opiniowana rozprawa stanowi ważny, znaczący i oryginalny wkład w rozwój polskiej archiwistyki - tak w wymiarze naukowym, jak i praktycznym oraz dydaktycznym. Problematyka rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Kwaśniewicz jest wielowątkowa i dynamiczna. Postęp techniczny i technologiczny wyznacza nowe trendy i kierunki rozwoju konserwacji archiwaliów, w związku z czym konieczność kontynuowania pogłębionych badań w tym zakresie wydaje się być w pełni uzasadniona.

V. Ocena końcowa pracy.

Zaprezentowane w niniejszej recenzji uwagi upoważniają mnie do wyrażenia następującego stanowiska:

1. Rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Kwaśniewicz pt. *Współczesne trendy i kierunki w rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku*, przygotowana pod kierunkiem Pana Prof. UŚ dr hab. Olgierda Ogierniana, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną autorki w dziedzinie historii i archiwistyki, także jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.
2. Rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Kwaśniewicz pt. *Współczesne trendy i kierunki w rozwoju konserwacji archiwaliów w Polsce w XX i XXI wieku* spełnia wymagania określone w postanowieniach art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595 z późn. zm.).

3. W związku z powyższym wnioskuję o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Kwaśniewicz i o dopuszczenie doktorantki do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

I. Mamczak-Gadkowska
Prof. UAM dr hab. I. Mamczak-Gadkowska

Poznań, dnia 25 maja 2021 r.